

Delictum igitur censetur publicum quando est, vel *notorium*, vel *famosum*, vel *manifestum*.

Notorium erit *jure*, si judiciali confessione vel sententia definitiva constet; notorium *facto*, si oculis plurium objectum sit, adeo ut non detur locus tergiversationi; notorium *præsumptione*, si adsint circumstantiæ quas jus canonicum declarat indicia sufficientia delicti, ob vehementem præsumptionem, quam, attentis moribus humanis, illæ circumstantiæ ingerunt.

Si quærat quot personis factum debeat innotuisse ut desinat esse occultum, « id procul dubio implicatum est, ait Benedictus XIV (*Institutione* LXXXVII, n° 40), ac difficultatis plenum, si theologiæ moralis scriptores, aut etiam forenses, « percurrantur. » Videtur prudentis judicis arbitrio dimitendum.

Delictum vocatur *manifestum* quando, licet notorium non sit, nec *jure* nec *facto*, a pluribus tamen cognoscitur qui illud in notitiam communitatis inducunt.

Famosum illud reputatur, de quo fama per communitatem spargitur, orta ex indiciis probabilibus, quamvis paucis sit apprime cognitum, vel etiam ab uno solummodo certo auctore traditum sit, ut notat Fagnan (in cap. *Vestra*, n° 63).

Notandum est insuper, quod ad praxim attinet: 1° Aliquando delictum esse formaliter occultum, quamvis materialiter publicum; v. g., si quis excommunicatus rem sacram fecerit, sed omnes ignorent eum esse excommunicatum, vel existiment canonicè absolutum. « Si ita se res habeat, ait Benedictus XIV (loc. cit., n° 48), nos ingenue fatemur et credimus a sacra « Pœnitentiaria dispensari posse, cum ipsum crimen occulti « fines non excedat. Contra vero est si crimen publice innotescat, « licet omnes fere ignorent pœnam huic crimini irrogatam, quæ « ignorantia juris dicitur. » In ultimo casu, S. Congregatio constanter habuit delictum uti publicum et eandem regulam in praxi servat; 2° delictum esse aliquoties in uno loco publicum, et in altero occultum, adeo ut nec ibi cognoscatur, nec

præsumere liceat quod in posterum cognoscetur; 3° delictum olim in communitate publicum, potuisse decursu temporum, ita e memoria deleri, ut deveniret omnino occultum.

Hæc in præsentia sufficiant de quæstione proposita; alibi expenditur quatenus delictum esse debeat occultum ut S. Pœnitentiaria super eo dispensare valeat.

ARTICULUS II. — DE PRÆCIPUIS SPECIEBUS DELICTORUM.

718. — Nimis operosum foret singula delicta de quibus statuerunt leges canonicæ explicare; sed utile arbitramur breviter et summatim pertractare de præcipuis speciebus, eo magis quod in theologia morali pauca dicantur de hac materia, quam tamen scire decet virum canonicum. Dicemus seorsim de delictis: 1° contra fidem et unitatem Ecclesiæ; 2° contra virtutem religionis; 3° contra justitiam; 4° contra castitatem.

§ 1. *Delicta contra fidem et unitatem Ecclesiæ.*

Delicta contra fidem et unitatem Ecclesiæ sunt: apostasia, hæresis et schisma.

719. — 1° *Quid sit apostasia; quotuplici modo committatur?*

I. *Apostasia*, de qua statuitur in *jure*, est defectio a fide christiana, suscepta in baptismo. Qui sibi proposuerat religionem christianam amplecti et a proposito recedit, antequam fuerit sacro baptismate initiatus, non est apostata, nec pœnis contra apostasiam latis obnoxius. Apostata vero dicitur qui post baptismum, etiam puerili ætate susceptum, transit ad judaismum, vel ad paganismum, vel ad deismum, vel tandem religionem christianam deserit, nullam aliam sectando, ut sunt athei et indifferentes systematici.

II. Tribus modis aliquis potest esse apostata: 1° Si mente sola recedat a fide christiana, quo casu constituitur apostata coram Deo; pœnam tamen juris non incurrit, quoniam illius

crimen interne consummatur; 2° si mente simul et verbis, vel factis, fidem Christi deserat, quod veram in foro externo simul et interno apostasiam efficit, etiamsi delictum remanserit occultum; 3° si quis verbis tantum vel factis, non tamen animo, a fide christiana deficiat. Ecclesia eum condemnat qui verbis aut factis istiusmodi utitur, quia jure præsumit illum animo delinquere qui scienter aliquid exterius agit qui cum fidei christianæ professione pugnat; et etiam quia per actum istiusmodi, si fiat cum morali libertate, obligatio profitendi exterius fidem catholicam violatur¹.

Difficilis quæstio mota est de agendi ratione tenenda ab apostatis qui ad christianam religionem reverti exoptant, et gravia mala pertimescunt ex manifestatione suæ conversionis. Viam autem solutionis aperuit Sancta Sedes, dubia proposita resolvendo. Urbanus VIII, interrogatus quomodo se gerere deberent apostatæ quidam, Tuneti in Africa, redeuntes ad pœnitentiam, respondit, die 18 julii 1650, in generali Congregatione S. Officii, *eos non teneri ad abjurandam apostasiam publice coram infidelibus, sed sufficere ut eam abjurent coram fidelibus, abstinendo ab actibus infidelitatis, ac deponendo habitum infidelium, quatenus sit protestativus falsæ religionis; si vero sit æquivocus, posse illum deferre*. Decretum refertur apud Benedictum XIV, *de Synodo*, lib. XIII, cap. xx, n° 18.

Ex illa declaratione deducere licet tria consecraria, quoad illos qui ex infidelitate convertuntur ad fidem, et qui periculum grave ex sua mutatione sibi imminere sentiunt.

1° Apostata respiscens non tenetur, cum propriæ vitæ discrimine, manifestare suam conversionem infidelibus. Nihil occurrit in disciplina Ecclesiæ de hujusmodi obligatione, et theologi adnotant præceptum professionis externæ fidei, qualis esset manifestatio illa emissæ abjuratationis infidelibus facienda, recenseri inter præcepta affirmativa, quæ non semper, neque ad semper obstringunt, ut ibidem animadvertit Benedictus XIV.

¹ Schmalzgrueber, in tit. DE APOSTATIS, n° 4.

2° Tenetur abstinere ab actibus infidelitatis; nunquam enim licitum est, nec ad vitandum certum periculum vitæ, fidem christianam prodere, seu quocumque modo negare. Id omnes theologi reputant actum intrinsece malum. Quandonam vero, quibusve actibus censeatur aliquis fidem negare non est semper facile dictu, quia sunt quædam actiones et signa, de quorum sensu dubia est interpretatio. Regula generalis est: nihil converso ad fidem faciendum esse unde cæteri legitime concludere debeant eum perseverare in infidelitate. Ex illa autem regula quisque dijudicare debet de singulis in specie actibus aut signis, ratione habita morum et circumstantiarum. Si catholicus identidem adeat fana falsorum numinum, vel templa hæreticorum, id tribui potest curiositati, officio urbanitatis et honoris mere civilis erga suos amicos, quorum, v. g., funera celebrantur; si vero conversus ab infidelitate huc adeat, ad occultandam infidelibus suam conversionem, difficillimum videtur ut illius actus non habeatur tanquam signum perseverantiæ in infidelitate, quamvis aliunde abstineat in templo ab ulla positiva participatione falsæ religioni.

3° Si actus sit æquivocus, adeo ut indifferenter possit in sensum diversum explicari, non per se illicitum est illum ponere, ut declarat Urbanus VIII de usu vestium in decisione mox allata. Id certe non liceret, si tyrannus actum postularet in contemptum fidei, quia ex tunc cessaret ambiguitas; nec etiam liceret, si necessitas urgeret fidem generose profitendi ad vitandum scandalum infirmorum, vel ad causam religionis tuendam. Præcisus hujusmodi circumstantiis, potest aliquis uti, in finem honestum, verbis, signis, factis æquivocis, ad occultandam finem, ut scilicet ignotus pertranseat, et se permissive habere ad errorem eorum qui forte, non sufficienter cuncta considerantes, suspicarentur illum adhærere falsæ religioni.

Hæc principia constanter tenuit S. Sedes; quamobrem prohibuit in praxi quidquid sapit professionem sectæ infidelium.

Inter cætera prohibuit ne sacramenta administrarentur christianis in Turcarum imperio vitam degentibus, qui religionem Mahumetanam simulabant, et qui, ut Turcæ viderentur, eorumque juribus ac privilegiis perfrui possent, eorum templa frequentabant, nomen assumebant quod proprium est Turcarum, aliave peragebant quibus infideles distinguuntur. « Hæc enim omnia, ait Benedictus XIV, etsi fides Christi in corde teneatur, fieri nequeunt sine Mahumetis errorum simulatione, sinceritati christianæ contraria, quæ mendacium in re gravissima continet et virtualemente fidei negationem, maxima cum Dei injuria, proximique scandalo, includit⁴. »

Apostasia est omnium delictorum gravissimum, quod iisdem penis canonicis plectitur ac hæresis.

720. — II° *Quid sit hæresis?*

Hæresis est error voluntarius et pertinax contra veritatem fidei catholicæ, in eo qui profitetur religionem christianam.

Dicitur 1° *Error*: scilicet falsum iudicium, quod mens profert contra veritatem; unde qui ore aliquid profert contra fidem, quin interius assentiatur errori, non committit hæresim. Cæterum, erratur contra fidem, non solum si admittatur propositio doctrinæ catholicæ contradictoria, sed etiam si in dubium revocetur veritas aliqua revelata; in utroque enim casu fertur iudicium veritati catholicæ oppositum. Dicitur in cap. *Dubius*, 1, DE HÆRETICIS: « Dubius in fide est infidelis. »

2° *Voluntarius et pertinax*... Quod omne delictum præsupponat actum voluntatis liberum, nemo inficiatur; quapropter in hæresim non incidit, qui ignorantia inculpabili aliquam opinionem fidei contrariam admiserit. Ast requiritur insuper pertinacia, id est obstinata adhæsiō errori contra fidem ab Ecclesia propositam et sufficienter cognitam. Qui errat etiam culpabiliter, modo non labore ignorantia affectata, non est formaliter

⁴ Bulla *Inter omnigenas* (an. 1744). — *Omnium sollicitudinem* (an. 1744). — *Quod provinciale concilium* (an. 1754).

hæreticus, quia non adversatur animo obstinato auctoritati Ecclesiæ; non est in eo pertinacia quam supponit delictum hæresis.

3° *Contra veritatem fidei catholicæ*... scilicet contra veritatem immediate revelatam, sive explicite sive implicite, et ab Ecclesia propositam, ut certa fide ab omnibus credatur. Hæc est propria notio veritatis catholicæ, cujus contradictoria propositio est hæresis. Doctrina quam Deus non revelavit immediate, sed quam ope ratiocinii deducimus ex veritate revelata, non est de fide, quia ratiocinium humanum fallere potest: saltem edocti non sumus divina auctoritate consecrarium esse rite deductum ex præmissis. Ergo necesse est ut intervenerit immediata revelatio. Requiritur insuper ut veritas proponatur ab Ecclesia; siquidem, quamvis lædat virtutem theologalem fidei qui assensum denegat alicui veritati quam divinitus revelatam existimat, reus tamen non constituitur delicti de quo conveniri possit in foro externo, nisi Ecclesia eandem veritatem omnibus catholicis credendam proposuerit. Delictum hæresis, in foro ecclesiastico, est violatio fidei publicæ quam profitetur societas catholica.

4° *In eo qui profitetur religionem christianam, et baptizatus est*. Nemo fit jurisdictioni contentiosæ Ecclesiæ obnoxius nisi baptismum susceperit.

721. — III° *Quinam jure canonico condemnentur ratione hæresis?*

Concilium Lateranense sub Innocentio III an. 1216 habitum, statuit: « Excommunicamus et anathematizamus omnem hæresim extollentem se adversus sanctam, orthodoxam et catholicam fidem... Condemnantes hæreticos universos, quibuscumque nominibus censeantur...; qui autem inventi fuerint sola suspitione notabiles, nisi juxta considerationem suspitionis, qualitatemque personæ, propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint, anathematis gladio feriuntur... Credentes præterea, receptatores, defensores et fautores

« hæreticorum, excommunicationi decernimus subjacere. »
(Cap. XIII tituli DE HÆRETICIS; lib. V Decret.)

Perspicuum est, ex Constitutione Concilii Lateranensis, Ecclesiam condemnare omnes hæresim formalem profitentes, hæresis legitime suspectos, et hæreticorum complices et fautores.

1° *Profitentes hæresim formalem.* Hæresis materialis præsumitur, in foro externo Ecclesiæ, esse simul formalis, id est voluntaria et pertinax, nisi contrarium probetur; quamobrem mos est ut omnes qui e secta hæreticorum, quorum ritus participaverunt, redeunt ad unitatem catholicam, reconcilientur Ecclesiæ per absolutionem in foro externo. Quod tamen ad forum internum atinet, certum est immunes esse ab omni peccato, qui ex ignorantia aut animi stoliditate, vel errore invincibili, hæresim materialem profitentur, de quo omnes consentiunt, et idcirco nullis pœnis canonicis alligari, quibus communione bonorum spiritualium priventur.

Cum dixerimus Ecclesiam condemnare omnes qui *profitentur* hæresim formalem, concludendum non est requiri semper aliquam hæresis publicitatem, ut hæreticus condemnatur et pœnis canonicis plectatur. Sunt pœnæ quas hæreticus ipso facto patitur, quin necesse sit intervenire actionem judicis: ut quis has pœnas subire teneatur sufficit hæresis formalis externa, tametsi occulta manserit. « On convient assez « communément, ait Collet, que toute hérésie, même occulte, « pourvu qu'elle ne soit pas purement mentale, produit l'irrégularité. » (*Traité des dispenses*, n° 188.) Aliæ pœnæ irrogantur per judicem: ut quis illas incurrat requiritur aliqua publicitas, quia judex in neminem statuere potest pœnam, quin convictus fuerit delicti. Sunt tandem certi effectus pœnales quos hæretici non experiuntur, nisi adsit notorietas juris (n°s 770, 771).

2° *Hæresis suspecti* habentur qui propugnant falsas opiniones *hæresi proximas*, vel *hæresim sapientes*, quæ scilicet

adversantur doctrinæ communiter traditæ apud catholicos, et deductæ ex veritate revelata; item qui quibusdam locutionibus utuntur, quæ licet juxta sensum catholicum possint absolute intelligi, merito tamen præsumuntur, attentis circumstantiis, sumi ab auctore in sensu hæretico; tandem, qui obdurescunt in excommunicatione, obstinato animo resistentes contra auctoritatem Ecclesiæ.

3° *Hæreticorum complices* sunt qui illorum defensionem suscipiunt contra auctoritatem publicam, ut sua prava dogmata prædicare possint; qui negligunt curas impendere quas ratione sui officii debent, ad coercendam hæresim; qui nulla cogente necessitate, domos illis præstant ut habeant sua conventicula, et ritus exercent (n° 724).

722. — IV° *Quas pœnas Ecclesia statuerit in hæreticos et hæresis suspectos, vel complices?*

Pœnæ jure canonico hæreticis irrogatæ, sunt: excommunicatio major, privatio sepulturæ ecclesiasticæ, irregularitas, et privatio officiorum.

I. Certum est omnes hæreticos, et hæreticorum fautores, subjacere excommunicationi majori; quam tamen non incurrunr qui illam ignorant. Qui suspecti sunt criminis hæresis, non eo ipso excommunicantur, sed possunt a judice gladio excommunicationis feriri, nisi *juxta considerationem suspicionis, propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint*, ut statuitur in decreto Concilii Lateranensis.

II. Omnes hæretici denunciati, vel pertinentes ad sectam separatam ab unitate Ecclesiæ et anathematizatum, privantur sepultura christiana. Alexander IV prohibuit ne quis scienter præsumat dare sepulturam hæreticis, hæreticorum fautoribus, vel defensoribus; insuper statuit eos qui sepulturam ecclesiasticam dederint, pœnam incurrere excommunicationis majoris, a qua non absolventur donec providerint, quantum in se est, ut cadaver extumuletur, et locum interdicto subjici. (Cap. *Quicumque*, 2, DE HÆRETICIS, in VI°.) Privandi sunt etiam

sepultura ecclesiastica hæretici notorietate facti manifesti, licet non pertinentes ad sectam separatam; ita enim statuit Martinus V, constitutione *Inter multa*: « Si hæretici publici et « manifesti, licet nondum ab Ecclesia separati, in tam gravi « crimine decesserint, ecclesiastica careant sepultura, nec « oblationes pro eis recipiantur. » Hinc merito concluditur privationem sepulturæ esse pœnam distinctam ab excommunicatione.

III. Clerici qui post adeptum officium in hæresim incidunt, possunt omni jurisdictione, suo etiam officio, privari. Concilium Lateranense statuit in constitutione citata *Excommunicamus*: « Si clericus fuerit, deponatur ab omni officio et « beneficio. » Utrum vero, ipso jure, ante sententiam judicis clericus suo officio privetur, amittatque simul jurisdictionem, non consentiunt doctores.

Bellarminus propugnat hæreticum manifestum amittere, jure divino et ratione hæresis, omnem penitus jurisdictionem, antequam denuntiatur nominatim, suamque opinionem vocat *sententiam omnium*. (*De Rom. Pontifice*, lib. II, cap. xxx.) Ratio est, juxta illum, quod hæreticus ipso facto separetur a corpore Ecclesiæ; quamobrem nullum amplius in ea jus habere potest. Eandem sententiam confirmat ex sententiis SS. Patrum qui, cum dicunt hæreticos amittere jurisdictionem, non allegant jura humana, quæ etiam forte tunc nulla exstabant, sed sua argumenta desumunt ex ipsa natura hæresis.

Alii theologi et canonistæ, duce Suarez, contrariam sententiam tenent, hæreticum scilicet non jure divino, sed ecclesiastico amittere jurisdictionem; nec ab Ecclesia privari jurisdictione nisi intercesserit sententia judicis, aut hæreticus officio suo publice renuntiaverit. Probant ex rationibus theologicis et ex praxi Ecclesiæ.

1º « Fides, ait Suarez, non est fundamentum omnino necessarium jurisdictionis. » Potestas nimirum jurisdictionis fundatur in caractere baptismi et in ministerio ecclesiastico;

atque hæresis, etiam externa et manifesta, non tollit characterem baptismalem quo indissolubili vinculo cooptamur Ecclesiæ, nec aufert jure divino ministerium ecclesiasticum, cum leges divinæ hac de re nihil prorsus statuerint.

2º Si jure divino amitteretur jurisdictione ratione hæresis, hæreticus occultus ea privaretur non secus ac hæreticus manifestus; non est enim jure divino inductum discrimen inter utrumque: quam autem damnosa consecraria ex illa privatione in Episcopo, in paroco, in quovis alio sacerdote ministerium publicum obeunte, si in hæresim laberetur, nemo non videt.

3º Ecclesia concedit ut recipiamus sacramenta in casu necessitatis a sacerdote hæretico non denunciato; quod non intelligitur solum de necessitate extrema in qua quivis sacerdos etiam nominatim excommunicatus posset sacramentum conferre, sed etiam de necessitate communi, ut dicemus agendo de *Censuris*, ergo remanet ministerium et jurisdictione in hæreticis. « Quoties « igitur, ait Card. Soglia, hæreticus manifestus, neque potestati suæ nuntium miserit, neque ab Ecclesia privatus existit, jurisdictionem retinet, et saltem hoc ipso ad externum « Ecclesiæ corpus aliqua ratione pertinet, ratione scilicet ipsius « ecclesiastici ministerii quod adhuc possidet. » (*Inst. juris privati Ecc.*, § 254. Cf. Suarez, tract. *de Fide*, sect. v, disput. XXI.)

De irregularitate in quam incidunt hæretici dicitur infra.

Pœnas canonicas quibus hæretici subjacent exposuimus; de pœnis temporalibus quibus olim plectebantur, vi juris publici quod apud omnes populos catholicos prævaluerat, aliquid notabimus ubi de *Pœnis* in genere tractandum erit.

725. — Vº *Utrum et quatenus vetitum sit communicare cum hæreticis?*

Sacris canonibus vetatur generatim consortium catholicorum cum hæreticis; cum vero pristina disciplina nonnihil temperata fuerit Constitutione Martini V *Ad vitanda scandala et generali Ecclesiarum consuetudine*, opportunum nobis videtur

referre quæ sit disciplina canonica circa triplicem articulum gravis momenti, scilicet : Communicationem in divinis cum hæreticis, communicationem in profanis, demum disputationem cum iisdem hæreticis de fide.

I. Principium generale est *communicationem in divinis* cum hæreticis esse regulariter illicitam in praxi, ob periculum perversionis in fide catholica, seu ob periculum participationis in ritu hæretico, vel denique ob periculum et occasionem scandali. Admonendi sunt ea de re gravissimi momenti fideles, qui versantur inter hæreticos, ut circumspecte se gerant, quemadmodum declaraverunt Congregationes *Sancti officii* et de *Propaganda fide*, instructione data, anno 1729, missionariis Orientis, de communicatione in divinis cum hæreticis et schismaticis ¹.

Hinc 1° nullatenus licet communicare *in ipsis ritibus hæreticis*; v. g. participare cœnam Calvinianam, benedictionem nuptialem suscipere a ministro sectæ hæreticæ, patrinum se præbere in baptismo ritu hæreticali collato. Hæc sunt totidem signa apostasiæ a fide catholica, aut saltem sacrilegæ simulationis quæ virtutem fidei impetit, atque idcirco jure naturali et divino vetita sunt.

Nec etiam licet catholicis concedere ut in eorum Ecclesiis Missam, aliosve ritus damnatos hæretici celebrent; id enim perinde est ac consentire hæreticis ritibus, et præbere occasionem scandali. Catholici exinde minus abhorrent ab hæresi, et in pestiferum indifferentismum inclinantur.

Nec tandem debent catholici interesse ritibus hæreticis eo modo quo videantur cum iis convenire in unitate orationis, in unitate cultus, in veneratione erga ministros hæreseos. Quod si vero præsentiam mere materialem præbeant, inspiciendi causa quid peragatur, aut honoris civilis erga defunctos quorum funera aguntur, nec se ullomodo immisceant orationibus

¹ Giraldis, *Expositio juris pontificii*, part. I, in lib. V Decret., sect. DCCCXXXVI.

et ritibus hæreticis, tolerari potest, modo absit periculum scandali.

Hinc 2° non licet communicare *in vero cultu* cum hæreticis denunciatis (n° 765), nec eos admittere ad divina officia. Si denunciati non sint, tolerari potest ut sacris officiis intersint; non debemus autem cum eis communicare in divinis suscipiendo ab eis sacramenta, nisi vera necessitas urgeat. Disciplina vetus quæ catholicis interdixit consortio hæreticorum relaxata non fuit respectu hæreticorum denuntiatorum; quod ad hæreticos non denunciatos attinet, deberent, si litterali interpretationi canonum hæreamus, abstinere ab assistentia sacris officiis, sed temperatur rigor disciplinæ, et possumus eos etiam invitare ut sacras ædes ingrediantur, adsintque instructionibus et ritibus sacris, quoties non est ratio timendi scandalum, et spes aliqua affulget eos adducendi ad fidem catholicam.

Addidimus illicitum fore *citra casum necessitatis* suscipere sacramenta ab hæretico manifesto. « Fere impossibile est, ait « Benedictus XIV, usu evenire ut a flagitio excusari valeant « sese in rebus sacris cum hæreticis et excommunicatis admiscentes; » quod asserit supponendo aliunde hæreticos a quibus sacramenta exposcuntur ea administrare ritu catholico, absque ulla admixtione ritus damnati, et communicationem in hoc casu non reputari, ratione circumstantiarum, protestationem falsi dogmatis. (*De Synodo*, lib. VI, cap. v, n° 2.) Si tamen gravissima necessitas urgeat, v. g. suscipiendi baptismum, aut sacramentum pœnitentiæ, absit quodvis perversionis in fide aut scandali periculum, et tandem minister nullum ritum hæreticum admisceat administrationi sacramentorum, docent plures, et quidem magni nominis doctores, licitum fore ejus ministerio uti, etiamsi hæreticus denunciatus sit; quanto magis, si nec denunciatus, nec ad sectam separatam pertinere supponatur. (V. Giraldis, loco cit. versus finem.)

Vetantur eadem lege connubia catholicorum cum hæreticis; non potest enim catholicus contrahere cum parte hæretica quin

simul cum eadem conficiat sacramentum, si ipsimet contrahentes sint sacramenti ministri, quod communior et verior tenet sententia theologorum. Grave insuper periculum est ne filii qui ex hoc matrimonio nascentur, in hæresi educentur, aut sint indifferentes inter veram religionem et sectam hæreticorum, quas æque acceptas videbunt in sua familia. Non licet proinde mixta inire matrimonia, nisi accesserit dispensatio a S. Pontifice data, et pars catholica servare intendat condiciones in indulto dispensationis expressas.

II. Communicatio *in profanis* cum hæreticis, saltem non denunciatis, non vetatur disciplina canonica hodiè vigente, vi Constitutionum Sanctæ Sedis. Legi naturali ac divinæ standum est, quæ communicationem prohibet tantum quando urget periculum defectionis a fide. Periculum sedulo præcavere tenentur catholici, ne absque ulla ratione necessitatis in hæreticorum familiaritate versentur cum detrimento suæ salutis.

III. Vetitum olim fuit laicis disputare publice, vel privatim, de fide catholica. (Cap. *Quicumque*, 2, DE HÆRETICIS, in VI°.) Hæc disciplina laicos admonet quam considerate agere debeant cum hæreticis, ne se immisceant in controversias quæ ipsis forte essent in laqueum diaboli. Nihilominus, si sint sufficienter edocti fidem catholicam, et disputationem privatam vel etiam in scriptis publicis profuturam sperent, possunt tueri sanam doctrinam, auctoritatemque Ecclesiæ. Illos synodus Parisiensis sollicitè adhortata est ut « quoties intenderint aliquid « de rebus ecclesiasticis tractare, ne sanctum hoc et difficile « opus temere aggrediantur; sed accepto prudenti concilio, periculum vitent ecclesiasticas res intempestive aut inordinate « tractandi. » (Tit. I, cap. XI.) De clericis nihil statuerunt canones: possunt utique, tum privatim, tum publice, de fide disputare; ad hoc enim constituti sunt ut dogmata fidei contra insurgentes falsas opiniones defendant. Prudentia tamen non sinit, nec patitur ordo disciplinæ, ut publicas disputationes cum hæreticis vel cum incredulis instituant, antequam consilia

et assensum sui Episcopi obtinuerint, ne et ipsi honorem suæ conditionis et reverentiam sacris doctrinis debitam, necnon auctoritatem Ecclesiæ, in discrimen adducant. Ferraro contigit disputationes viva voce in publico cum heterodoxis, Ecclesiæ utilitatibus profuisse.

De lectione librorum hæreticorum dictum est in I^a parte, ubi de S. Congregatione *Indicis*. Omnes abstinere oportet a lectione librorum vetitorum ratione hæresis, ut servetur reverentia mandatis Ecclesiæ debita; cui etiam in hac re tam gravis momenti obsequi tenentur qui se tutos a periculo reputant, donec licentiam obtinuerint; leges enim omnes indistincte afficiunt. Si vero licentiam impetraverint, ipsis præcauto opus est ut iidem libri non objiciantur aliorum oculis, sed in loco remoto accurate serventur.

724. — In determinandis actibus in quibus esset hæresis complicitas, aut communicatio cum hæreticis, vel tandem cooperatio illicita ad exercitium ritus hæretici, attendere debemus ad naturam actuum et ad circumstantias speciales locorum. Omnes actus qui involvunt participationem cultui falso, vel tacitam approbationem ejusdem cultus, sunt mali, nec ulla ratione tolerandi. Alii vero actus qui nec participationem nec approbationem falsi cultus per se includunt, sed mediate solum referri possunt ad cultus exercitium, esse possunt legitimi ratione necessitatis et proportionate ad gradum influxus, modo tamen non exigantur in odium fidei, neque reddant suspectam fidem agentis.

Qui actum cultus hæretici non facit, sed mediate solummodo et remote ad eundem cultum concurrat, ob causam necessitatis, non censetur eo ipso illum approbare. In nostris, v. g., regionibus, ubi sectæ hæreticorum non solum tolerantur, sed habent jus politicum ad libertatem sui cultus et ad aliquam partem ærarii publici; ut sua templa instaurentur, et suorum ministrorum sustentationi provideatur, magistratus qui ex officio concurrunt ad templorum ædificationem et ad partitionem